

MAKTAB
KUTUBXONASI

Mark Tven

**TOM
SOYERNING
BOSHIDAN
KECHIRGANLARI**

Mark Tven

**TOM
SOYERNING
BOSHIDAN
KECHIRGANLARI**

YANGI ASR AVLODI
TOSHKENT
2016

UO'K: 821.512.133-3

KBK: 84(7Amer)

T - 34

Tven, Mark

Tom Soyerning boshidan kechirganlari. Mark Tven / Ilyos Muslim tarjimasi. – Toshkent: «Yangi asr avlodi», 2016. – 288 b.

ISBN 978-9943-27-779-3

Mark Tvenning «Tom Soyer», «Geklberri Finn», «Tom Soyer va Geklberri Finning boshdan kechirganlari», «Tom Soyerning yangi sarguzashtlari», «Yanki va qirol Artur» singari asarlari nafaqat G'arbda, balki butun Sharqda ham million-million kishilar tomonidan sevib o'qilmoqda.

Adib mazkur asarida yosh, o'ta qiziqqon va sho'x, chigal to'siqlardan ham qiynalmay o'ta oladigan, og'ir va murakkab sharoitlarda ham o'zini tuta biladigan, uddaburon bola Tom Soyer haqida hikoya qiladi. Tomning o'ta makkor va fribgar hindi Joning iziga tushishi va undan qo'rqmasligi, g'ayritabiiy xayollar olamida yurishi butun shaharcha ahlini, hatto Tomning do'stlarini ham hayratga soladi. Doimo unga nisbatan salbiy munosabatda bo'lgan uztozi ham, uning sho'xliklarini tanqid ostiga oladigan Polli xola ham oxir-oqibat Tomdagi jasoratga qoyil qoladilar.

Kitob keng kitobxonlar ommasiga, shu jumladan, maktab yoshidagi bolalarga ham mo'ljallangan.

UO'K: 821.512.133-3

KBK: 84(7Amer)

Tarjimon:

Ilyos MUSLIM

ISBN 978-9943-27-779-3

© Mark Tven. «Tom Soyerning boshidan kechirganlari», «Yangi asr avlodi», 2016-yil.

BIRINCHI BOB

**TOM O'YNAYDI, URUSH-TO'POLON
QILADI, YASHIRINADI**

– Tom!

Hech kim javob bermadi.

– Tom!

Hech kim javob bermadi.

– Qayoqqa gumdon bo'ldi ekan, bu tirmizak?.. Tom!

Kampir ko'zoynagini burniga tushirib, uning ustidan butun uyni ko'zdan kechirib chiqdi; so'ngra ko'zoynagini peshonasiga ko'tarib qo'ydi-da, uning tagidan qaray boshladi. U, bolaga o'xshagan kichik bir narsani qidirishga to'g'ri kelganda, hech vaqt ko'zoynagi bilan qaramas edi, chunki bu – qalbidan sevgan birdan-bir takallufli ko'zoynagi bo'lib, u chinakam zaruratdan emas, balki «olifta» ko'rinish uchungina taqilar edi. Kampir pechkaning mo'risidan ham xuddi shu taxlitda mo'ralay olar edi. Dastlabki daqiqada u go'yo hovliqib qolganday bo'ldi va unchalik jahl bilan aytmasa ham qattiq ovoz bilan:

– Shoshma, qo'limga tushib qolarsan, men seni...

– deb qo'ydi.

U so'zini aytib tugatmadi, chunki xuddi shu vaqtda engashib olib pol yuvadigan cho'tka bilan karavot tagini zo'r berib axtara boshlagani uchun nafasi tiqilib qolgan edi. U karavot tagidan mushuk bolasidan boshqa hech narsa topa olmadi.

– Qanday yaramas bola ekan-a! Bunday bolani umrimda ko'rmagan edim.

U lang ochiq turgan eshik yoniga keldi va ostonada to'xtab, bog'dagi bangidevona o'tlar hamda pomidor ko'chatlari orasidan Tomni sinchiklab qidira boshladi. Tom u yerda yo'q edi. Keyin yana bir marta qattiqroq tovush bilan:

– To-o-m! – deb qichqirdi.

Orqa tomonda bir narsa shitirladi. U qayrilib qararkan, endigina qochmoqchi bo'lib turgan bolaning yengidan mahkam ushlab oldi.

– Ana, aytmadimmi! Men bir karra shu omborni qarashim kerak edi-ya! Hoy, sen bu yerda nima qilib yurgan eding?

– Hech narsa.

– Hech narsa deysanmi? Qo'llaringni qara, og'zingni qara, nimaga bo'yab olgansan?

– Bilmayman, xola!

– Sen bilmasang, men bilaman! Murabbo yegansan, bildingmi! Men senga bu murabboga tegma, agar tekkunday bo'lsang, xipchin bilan savalayman, deb qirq marta aytgan edim. Qani, xipchinni menga berchi!

Xipchinning shipillagan ovozi havoni yorib o'tdi. Kaltak yeyish xavfi aniq edi.

– Voy, xola, ana uyoqqa qarang, orqangizda turgan narsa nima?

Kampir qo'rqqansimon orqasiga endigina qayrilib qaragan va xavfli balodan qutulish uchun, etagini yig'ishtira boshlagan ham ediki, bola lip etib qochdi-da, baland taxta devor ustidan oshib, yugurnicha ketdi.

Polli xola biroz hayron bo'lib turdi-da, keyin sekin-gina kulib qo'ydi.

– Obbo, tirmizagey! Nahotki men uning bunaqangi ishlarini shu choqqacha fahmlamasam-a? U meni ozmuncha ahmoq qildimi? Ammo, ko'rib turibdiki, qari odam barcha ahmoqlardan ham

ahmoqroq bo'lar ekan. Qari itni yangi qiliqlarga o'rgatib bo'lmaydi, degan so'z bejiz emas ekan. Biroq Tomning qiliqlari ham har xil: hech qaysisi bir-biriga o'xshamaydi, shunday bo'lgandan keyin uning nima qilmoqchi bo'lib yurganini bilib bo'ladimi? U jahlim chiqqan choqda dumini xoda qiladi yoki qanday qilib bo'lsa ham meni kuldiradi va shundan keyin butun g'azabim tarqaladi-yu, unga tirnog'imni ham tegiza olmayman. Men zimmamdagi vazifani bajara olmayapman, Xudo gunohimni kechirar. Bolani kaltaklamagan odam uni halok qilishligi muqaddas kitobda aytilgan¹.

Men uni sho'x o'stirganim uchun gunohkorman axir; buning uchun biz har ikkimiz ham jazolanajakmiz. Uning miyasi har xil yomon o'ylar bilan band ekanligini bilganim bilan nima qila olar edim? Axir u, rahmatlik singlimning o'g'li-da, shuning uchun uni kaltaklashga qo'lim bormaydi! Har doim men uning ta'zirini bermay, qochirib yuborganimda, vijdonan azoblanamanki, uni aytib ham berolmayman, agar uni jazolasam achinganimdan ko'nglim pora-pora bo'ladi. Kitobda to'g'ri aytilgan, odamzodning umri kalta va g'am-g'ussa bilan to'la. Xo'p, mayil! U bugun saboqdan qochib, maktabga bormadi: tushki ovqat vaqtidan kechgacha tentirab yuradi, ertaga esa unga jazo berishga – uni qiyin bir ishga o'tkazib qo'yishga to'g'ri keladi. Yakshanba kunlari, bolalarning hammasi bayram qilib o'ynab yurgan vaqtlarida, uni ishlashga majbur qilish – rahmsizlik bo'lar, lekin boshqacha iloj yo'q: uning yomon ko'rgan narsasi – ish. Axir, men qachon bo'lsa ham unga nisbatan o'z vazifamni ado qilishim zarur-ku, aks holda bu tirmizak butunlay buzilib ketadi.

Tom chindan ham kun bo'yi shataloq otib o'ynab yurdi va vaqtini juda xushchaqchaqlik bilan o'tkaz-

¹ Kampir «Tavrotni»ni muqaddas kitob deb biladi.

di. U xizmatkor negr bolasi Jimga ertangi kun uchun o'tin arralab, tutantiriqlar tayyorlab qo'yish ishiga yordamlashishi yoki (aniqroq qilib aytganda) Jimga o'zining boshidan kechirganlarini so'zlab berishi kerakligi uchungina uyga qaytib kelgan edi. Tomning ukasi Sid (o'gay ukasi) u kelgan vaqtda o'z ishlarini bitirib qo'ygan edi (unga tarasha va payrahalar to'plab qo'yish buyurilgan edi), chunki u itoatli, kattalar oldida hech vaqt sho'xlik qilmaydigan bir bola edi.

Tom o'zining kechki ovqatini yer va bir bo'lak qand o'g'irlab olish uchun payt poylab o'tirar ekan, Polli xola, Tom o'z og'zidan ilinib, qilgan ishlarini aytib berarmikan, degan umidda unga dudmol savollar berar edi. Ko'p soddadil kishilarga o'xshab, u ham hech mag'rurlanmasdan o'zini juda hiylakor bir ayol hisoblardi va o'zining eng sodda maqsadlarini ham o'taketgan hiylakorlik, deb sanar edi.

– Tom deyman, – dedi u, – bugun maktab juda isib ketgan bo'lsa kerak, shunday emasmi?

– Ha, xola, ancha issiq bo'ldi. Rostdan ham isib ketdimi?

– Ha, xola juda isib ketdi.

– Daryoda cho'milging kelgandir-a, Tom?

Tomning ko'nglida shubha paydo bo'ldi. U diqqat bilan Polli xolaning yuziga tikildi, lekin uning yuzlaridan hech narsa anglayolmadi. Tom esa javob berdi:

– Yo'q, xola, cho'milgim kelmadi.

Kampir qo'lini cho'zib, Tomning ko'ylagini ushlab ko'rdi.

– Harholda, – dedi kampir, – unchalik terlamabsan.

Kampir o'z nazarida Tomning ko'ylagi quruqligini qanday ustalik bilan bila olganiga va o'z miyasida nimalar borligi to'g'risida hech kim hech narsani xayoliga ham keltirmaganligiga mag'rurlanar edi. Biroq Tom shamolning qaysi tomonga qarab esayot-

ganini payqagan edi. U bundan keyingi so'roqlarining oldini olib:

– Maktabimizdagi bolalarning hammasi salqinlanish uchun boshlarini suvga tiqib oldilar. Ko'rdingizmi, shuning uchun ham sochlarim haligacha ho'l, – dedi.

Polli xola ranjigan edi: qanday qilib u, shundoqqina aybini fosh qilib turgan dalilni qo'ldan berib qo'ydi? Biroq shu zamon uning miyasiga yangi bir fikr keldi.

– Tom, boshingni ho'llash uchun, yoqangdagi men tikib qo'yan yerni so'kishga to'g'ri kelmadimi, axir? Qani, yoqangni ko'rsatchi?

Tomning yuzidagi qo'rquv yo'qoldi. U nimchasining tugmalarini yechdi. Ko'ylagining yoqasi mahkam tikilganicha turar edi.

– Ha, yaxshi, barakalla! Men seni maktabga bormay, cho'milib yurgandirsan, deb o'ylagan edim. Sen mug'ombir bo'lsang ham, ba'zan o'ylagandan ham yaxshi bola bo'lib ketasanki, asti qo'yaver.

Polli xola o'zining hiylalari chippakka chiqqanligidan juda xafa bo'lsa hamki, ayni zamonda Tomning shu kundan boshlab gapga kiradigan bo'lib qolganligi uchun juda xursand edi.

Shu orada Sid oraga suquldi.

– Agar men yanglishmasam, – dedi u, – siz uning yoqasini oq ip bilan tikkan edingiz, hozir esa undan qora ip ko'rinadi.

– Ha, aytgandek, men oq ip bilan tikkan edim-a, Tom!

Biroq, Tom bu so'zning oxirigacha tinglab o'tirindi, lip etib qochib, chiqib qichqirdi:

– Sid, ha sanimi, bu qilgan ishing uchun mendan ko'radiganingni ko'rsan!

Tom bir pana yerga bekinib olib, nimchasining yoqasi ostiga qadab qo'yilgan va ip taqilgan ikkita

katta ignani ko'zdan kechirdi. Ignaning biridan oq ip, ikkinchisidan esa qora ip o'tkazilgan edi.

– Shu Sid bo'lmasa, xolam ham payqamas edi. Ha shayton, u axir har xil ip bilan tikadi-da, goho oq ip bilan, goho qora ip bilan, uning qanday ip bilan tikani esimda turadimi? Koshki u bir xil ip bilan tiksa!.. Harholda bu qilgan ishi uchun Sidning ta'zirini beraman-a!

Tom, ibrat bo'ladigan odobli bola emas edi. Ammo kim ibratli bola ekanligini u yaxshi bilar va undaylarni ko'ra olmas edi.

Oradan ikki daqiqa o'tar-o'tmas, u, o'zining butun xafachiliklarini unutilib yubordi. Bu xafachiliklar odatda katta kishilarni qiynaydigan xafachiliklarga qaraganda og'ir bo'lgani uchun emas, balki xuddi shu daqiqada uning boshiga katta qayg'u tushib, xafachiliklarni siqib chiqargani uchundir. Katta kishilar biror narsa bilan qiziqsalar, ular ham shuningdek xafachiliklarni unutilib yuboradilar.

Tomni hozirgi vaqtda ko'rkam bir ish qiziqтира boshladi. U o'ziga tanish bo'lgan bir negrdan g'alati qilib hushtak chalishni o'rgandi, shu ish ustida bemalol mashq qilishni xohlar edi. Negr qush ovozigga o'xshatib hushtak chalar va u juda g'alati chiqar edi. Buning uchun tilni tanglayga tez-tez tegizib olish kerak edi.

U ko'chada quvonib, shaxdam qadamlar bilan gurs-gurs yurib borar edi. Og'zini to'latib-to'latib yoqimli, ohangdor hushtaklar chalar va qalbi minnatdorchilik bilan to'la edi. U o'zini, osmonda yangi sayyora kashf etgan astronom kabi his qilar, ammo uning quvonchi o'ziga xos edi.

Yoz kunlarining kechki paytlari ancha uzoq bo'ladi. Hali kun yorug' edi. Tom birdan hushtagini to'xtatdi. Uning oldida o'zidan kattaroq, begona bir bola turar edi. Kichkina, qashshoq shaharcha

– Sankt-Peterburgda² paydo boʻlgan har bir yoshdagi yangi odam Tomni qiziqtirar edi. Buning ustiga bola bayram boʻlmasayam yaxshigina kiyingan! Mana shu ahvol kishini juda ham hayron qoldirardi-da! Uning boshida chiroylik qalpoqcha, ustidagi koʻk movutdan tikilgan nimchasi ham shimiga oʻxshab qaddi-qomatiga juda kelishgan, butun tugmalari qadalgan, yap-yangi va ozoda edi. Oyoqlariga chiroylikkina kavush kiygan. Hattoki boʻyniga och rang lentadan galstuk ham taqib olgan. Umuman shaharning olifta yigitlariga xos qiyofasi bilan Tomning gʻashini keltirar edi. Tom bu ajoyib qiyofali bolaga qancha tikilib qarasa, u shuncha tumshugʻini yuqoriroq koʻtarar va uning ustidagi kiyimlarini mensimagandek boʻlardi, Tomga esa oʻzining kiyimlari avvalgisidan ham eskiroq koʻrinar edi. Ikkalasi ham bir-birlariga churq etishmay turaverdilar. Biroq ularning biri bir qadam siljishi bilan, ikkinchisi ham uning yon tomoniga bir qadam qoʻzgʻalib qoʻyar edi. Shu zaylda ular, bir-birlarining koʻzlariga tikilishib, yuzma-yuz turaverdilar. Nihoyat, Tom:

– Olishsam, seni urib tashlayman, – dedi.

– Qani, urib koʻr-chi!

– Nima qilar eding, uraman!

– Urib boʻpsan!

– Uraman!

– Yoʻq, urolmaysan!

– Yoʻq, uraman!

– Yoʻq, urolmaysan!

Ular oʻrtasidan bir nafas gʻarazli jimjitlik hukm surdi. Nihoyat Tom:

² Amerikaliklar oʻzlarining kichik shaharchalarini poytaxtlarning ulugʻ nomlari bilan atashni yaxshi koʻrardilar. Ularda bir necha Parij, uch-toʻrtta Quddus, Istanbul bor va hokazo. Bu kitobda tasvir etilgan shaharchani ular oʻsha vaqtdagi Rusiya poytaxtining nomi bilan ataganlar.

– Sening oting nima? – deb so‘radi.

– Ishing nima?

Shoshmay tur, men senga ko‘rsatib qo‘yaman!

– Kuching yetsa, nimaga qarab turibsan?

– Yana ikki og‘iz so‘z aytib ko‘rchi, adabingni berib qo‘yaman.

– Ikki og‘iz so‘z! Ikki og‘iz so‘z! Ikki og‘iz so‘z! Ana aytdim! Xo‘sh?

– Ajab chaqqon ekansanmi! Agar men seni urishni xohlasam, qo‘limning bittasini orqamga bog‘lab qo‘yib, bitta qo‘lim bilanoq urib tashlar edim.

– Xo‘sh, nega endi urmaysan?

– Shunday qilib g‘ashimga tegaversang, albatta uraman-da!

– Eh-e-e! Sendaylarning ko‘pini ko‘rganmiz!

– Oliftagarchiliging bilan juda katta kishi bo‘lib ketdim, deb o‘ylaysanmi? Qalpog‘ingni qara-yu!

– Qani, kuching yetsa shu qalpog‘imni boshimdan urib tushirchi? Keyin mendan ta‘ziringni yeysan...

– Yolg‘on aytasan!

– O‘zing yolg‘onchisan!

– Po‘pisa qilishdan boshqani bilmaysan, o‘zing esa qo‘rqoqsan!

– Ha, yaxshi, jo‘na, jo‘nab qol!

– Hoy, menga qara: agar sen yana g‘ashimga tegsang, kallangni uzib tashlayman.

– Ohho, kallamni uzib bo‘psan!

– Albatta uzib tashlayman!

– Qani, uzib tashlay qol, nimani kutib turibsan? Do‘q qilasan-u, qo‘lingdan hech narsa kelmaydi, bundan chiqdi qo‘rqoq ekansan-da!

– Qo‘rqish xayolimda ham yo‘q!

– Yo‘q, qo‘rqoqsan!

– Yo‘q, qo‘rqmayman.

– Qo‘rqasan!

Yana jimjitlik hukm surdi. Bolalar bir-birlari atrofida aylanishib, yana bir-birlariga qaray boshladilar.

Nihoyat, bir-birlariga juda yaqinlashib, yelka-yelka kelib turdilar.

– Yo‘qol bu yerdan! – dedi Tom.

– O‘zing yo‘qol!

– Men ketmayman.

– Men ham ketmayman!

Shunday qilib, ular yuzma-yuz turishdi; har bir-larining oyoqlari orasidagi oraliq bir xil burchak tashkil qildi. Ular bir-birlariga g‘azab bilan tikilishib, kuchlari boricha olisha ketdilar. Lekin ikkovlari ham bir-birlarini yenga olmadilar. Ular shunchalik uzoq mushtlashdilarki, yuzlari o‘t kabi yonib, qip-qizarib ketdi. Garchi ularning har biri xezlanib tursa hamki, endi ular biroz hovurlaridan tushdilar, shu paytda Tom:

– Sen qo‘rqoq laycha kuchuksan. Qarab tur hali akam kelsa chaqaman. U seni bitta jimjilog‘i bilan yerga yotqizib, sulaytirib qo‘ya qoladi, – dedi.

– Sening akangdan qo‘rqadigan yerim yo‘q! Mening ham akam bor, u sening akangdan ham kattaroq. Akangni hov anavi devorning naryog‘iga uloqtirib yubora oladi.

Haqiqatda esa har ikkovining ham akasi yo‘q edi.

– Yolg‘on aytasan!

– Sen yolg‘on deganing bilan yolg‘on bo‘laveradimi?

Tom oyog‘ining boshmaldog‘i bilan tuproq ustini chizib qo‘ydi-da:

– Seni shu chiziqdan o‘tkazmayman, agar o‘tsang, shunday do‘pposlaymanki, o‘rningdan turolmay qolasan, – dedi.

Begona bola shu paytning o‘zidayoq chiziqdan o‘tishga shoshildi va:

– Qani, qanday qilib meni do‘pposlar ekansan! – dedi.

– Yo‘qol! Ko‘p yopishaverma, deyman!

– Seni do‘pposlayman, deb maqtangan o‘zing-ku! Nega endi urmaysan?

– Urishim aniq. Urolmaydi deysanmi? Ikki sent bersang uraman-da!

Begona bola cho'ntagidan ikkita chaqa olib, kulimsirab Tomga uzatdi.

Tom uning qo'lidagi chaqalarni bir urib, yerga tushirib yubordi. Bir damda ikkala bola mushuk singari yerda ag'ana dilar. Ular bir-birlarining sochlaridan, nimcha va shimlaridan tortishar hamda chang-tuproqqa belanishib bir-birlarining burunlarini chimchilashar, tirnashar edilar. Nihoyat shu xil urush-to'palon ichida o'z dushmanining ustiga minib olib, uni do'pposlayotgan Tomning gavdasi ko'rindi, Tom:

– Qalay, endi bo'ldimi?

Bola qanchalik chiransa ham, undan o'zini ajrata olmas va ko'proq kuchsizligidan achchig'lanib, tovushining boricha baqirardi.

– Qalay, ta'ziringni yedingmi? Mana senga! Mana senga! – Tom mushtlashda davom etar edi. – Tovba qildim de, yaramas bola!

Nihoyat, begona bolaning bo'g'iq tovush bilan «qo'yib yubor» degan ovozi eshitildi. Tom uni qo'yib yuborar ekan:

– Bu senga saboq bo'lsin, bundan keyin sinamanganga tega ko'rma! – dedi.

Begona bola o'rnidan turarkan, ustidagi changlarini qoqdi va ho'ngrab, burnini tortib, o'z yo'liga qarab ketdi; u yo'l-yo'lakay dam-badam orqasiga burilib, boshini qimirlatib qo'yar va Tomga qarab: «Bir kun qo'linga tushib qolarsan», deb do'q qilar edi. Tom esa uni masxara qilib kularkan, o'zining g'alabasidan xursand bo'lib, uyiga qarab jo'nadi.

Biroq u yo'liga qayrilib ulgurmagan ham ediki, haligi begona bola bir tosh bilan uning yelkasiga tushirdi-da, o'zi kiyikdek sakrab-sakrab qochib ketdi. Tom uning izidan tushib, uyigacha quvlab bordi

va uning uyini ko'rib oldi. U o'z dushmanini qaytadan urushga chaqirib, eshigining og'zida ancha vaqt qarab turdi, lekin dushmani derazadan aft-basharasini burishtirib masxara qildi va uning oldiga chiqishni istamadi. Nihoyat, dushmanining onasi chiqib, Tomni axloqsiz, yaramas bola deb qarg'ab, tezlikda bu yerdan ketishini buyurdi. Tom ketmoqchi bo'ldi, ammo ketish oldida uni poylab yurishini bildirdi.

U uyiga juda kech qaytib keldi; tovush chiqarmaslik uchun, sekingina derazaga chiqdi. Lekin deraza tagida uni xolasi poylab turgan ekan. Xolasi uning ust-boshlarini ko'rar ekan, bayram kuni qamab qo'yish to'g'risida qattiq qarorga keldi.

IKKINCHI BOB

USTA SUVOQCHI

Yakshanbaning ertasi ham kelib yetdi, yozgi tabiat esa – yangi, qaynoq hayot bilan bezandi. Hammaning qalbida ashula jaranglay boshladi. Hamma quvnoq, har kimda qanot paydo bo'lgan.

Oq akatsiya daraxtlari gullarga burkangan, havoda atir hidi burqsiydi. Shahar chetidagi Kardif tog'i ko'm-ko'k ko'katlar bilan qoplangan.

Bu tog' xuddi shunday bir masofada ediki, go'yo uzoqdan bir narsani va'da etgandek, mag'rur va jilvagar, g'alvasiz hamda xayolga cho'mgan bir dunyo singari ko'zga chalinar edi.

Tom bir chelak ohak bilan uzun dastalik bir cho'tkani ko'tarib ko'chaga chiqdi. U devorga bir qarab qo'yar ekan, o'sha ondayoq tevarak-atrofni qorong'ilik bosib, uning dilini chuqur xafachilik o'rab oldi. O'ttiz yard³ keng devor, balandligi to'qqiz fut! Shu damda hayot uning uchun ma'nosiz bir narsa,

---

³ Yard – inglizcha so'z bo'lib, uzunlik o'lchovi demakdir; u 0,91 metrga baravar.

keraksiz bir yuk bo'lib ko'rindi. Og'ir bir entikib, cho'tkani chelakka botirib oldi-da, yuqorigi taxtaga uzunasiga bir surkadi, yana bir surkadi, yana bir. Shundan keyin to'xtab qaradi: uning oqlagan devori, oqlanmagan kattakon, uzun devorga nisbatan juda ham oz edi. U xafa bo'lib, gul tuvakka kelib o'tirdi. Jim qo'liga chelak ko'targani holda sakrab-sakrab, «Buffalo qizlari» ashulasini aytib, darvozadan yugurib chiqib qoldi. Shahar qudug'iga borib suv olib kelishni Tom har doim yomon ko'radi. Biroq, hozir bu ishni jon-u dili bilan qilishga tayyor edi. U quduq yoniga suvga borgan vaqtlarini xotirlay boshladi. U yerga juda ko'p kishilar yig'ilishadi: negrlar, mulatlar⁴, oqlar, o'g'il bolalar qizlar o'z navbatlarini kutib, dam olib o'tiradilar, bir-birlari bilan urishib ketadilar, qo'g'irchoqlarini ayirboshlash to'g'risida savdolashadilar, to'rg'aydek chuldirashib ashulalar aytadilar. O'z uyi bilan quduqning orasi yuz ellik qadam kelar-kelmas yer bo'lsa hamki, Jim suvga borganida aqalli bir soatsiz qaytib kelmas, shunda ham uning orqasidan birov axtarib borishi lozim edi.

– Menga qara Jim, agar xo'p desang, sen bu yerda bir pas devorni oqlab tur, sening o'rningga men suvga borib kelayin, nima deysan?

Jim boshini chayqab qo'ydi.

– Yo'q, Tom boyvachcha, oyim meni suvga yuborayotganida: «To'g'ri bor, hech kim bilan yo'lda so'zlashma», deb tayinlab qolgan. U menga «Tom boyvachcha seni devor oqlagani chaqirar, men buni yaxshi bilaman, sen uning so'ziga quloq solmay, o'z ishingga bor», deb qayta-qayta tayinlagan. U yana: «Tomning devor oqlayotganini o'zim borib ko'rib kelaman» ham dedi.

---

⁴ Mulatlar – negrlar bilan oqlardan tug'ilgan odamlar.

– Bo‘lmag‘ur gap! Qo‘yaver, u har doim ham shunday, og‘ziga kelganini so‘zlay beradi. Chelakni menga ber, men bir zumdayoq borib kelaman, u bilmay ham qoladi.

– Qo‘ysang-chi, men undan qo‘rqaman, juda ham qo‘rqaman, bilib qolgudek bo‘lsa, kallamni uzib tashlaydi, Xudo ursin, uzib tashlaydi!

– Kim? O‘shami? U hech vaqt hech kimga qo‘lini ham tegiza olmaydi, uning qo‘lidagi angishvonasi bilan boshingga urishini aytmaysanmi? Shu ham kaltak yeyish bo‘ldimi, bunga kim e‘tibor qilardi? To‘g‘ri, u og‘ziga kelgan vahimali so‘zlarni so‘zlab qo‘rqitaverdi, lekin uning goho yig‘lashini nazarga olmaganda, aytgan so‘zlari kishini sira ham achintirmaydi-ku! Jim, men senga marmar soqqa beraman. Senga o‘zimning oq bo‘r soqqamni ham beraman.

Jim ikkilana boshladi.

– Oq soqqamni deyapman, Jim bilasanmi, juda yaxshi oq soqqam bor-ku, o‘shani beraman!

– Bu aytganing to‘g‘ri, Tom boyvachcha, u o‘zi yaxshi narsa-ya, lekin shunday bo‘lsa ham, men oyimdan juda qo‘rqaman.

Jim uning shunday vasvasalari ta‘siriga berilib, chelagini yerga qo‘ymoqchi va qo‘liga bo‘r soqqani olmoqchi bo‘lgan ham ediki, biroq shu ondayoq chelagini qo‘liga mahkam ushlab, shaldiratib, yugurganicha chopib ketdi. Shu orada Tom g‘ayrat bilan devorni oqlashga kirishdi, Polli xola bo‘lsa tuffisini qo‘liga ushlab, tantana bilan urush maydonidan o‘tib borar edi.

Tomning g‘ayrati uzoqqa bormadi. U bu kunni qanday xursandchilik bilan o‘tkazmoqchi bo‘lganini esiga tushirib, yana xafa bo‘ldi. Bugun bolalarning hammasi ko‘chalarda o‘ynab yuradilar. Ular albat-ta qiziq-qiziq o‘yinlar o‘ylab qo‘yganlar, ular hadeb

Tomning shunchalik og'ir mehnat ostida qolganidan kuladilar. Bu fikrning o'ziyoq uni xuddi olovdek yondirib, tutoqtirib yubordi. U bor matohini chiqarib, ko'zdan kechira boshladi. Ular singan qo'g'irchoqlar, marmar toshdan ishlangan soqqalar, xullas, shunga o'xshagan arzimagan narsalar ediki, bularning hammasini yig'ishtirib kelganda, yarim soat ozodlikka ham yetmas edi. U arzimagan narsalarning hammasini cho'ntagiga joylab oldi-da, o'rtoqlarini aldash fikridan qaytdi. Shunday og'ir va umidsiz minutda birdan uning qalbida bir ilhom qaynab toshdi, miyasiga juda yaxshi, yorqin bir fikr keldi. U cho'tkasini qo'lga olib, tinchgina ishga tushdi. Uzoqdan Ben Rodjers ko'rindi. Uning masxara qilib kulishidan Tom hammadan ham ortiqroq qo'rqar edi. Ben to'g'ri yurib kelmay, dam irg'ishlab, dam sakrab kelar, uning bunday harakati – ko'nglining shodligi va shu kuni o'zi uchun ancha xursandchilikning alomati edi. U olma yeb kelar hamda vaqti-vaqti bilan uzun, ohangdor hushtak chalib, bu hushtak orasida past ovoz bilan «din-don-don, din-don-don» deb qo'yar, bu bilan u paroxod tovushini anglatmoqchi bo'lar edi. U yaqinlashar ekan, qadamlarini sekinlatib, ko'chaning o'rtasida to'xtadi-da, juda sekinlik va ehtiyotlik bilan burila boshladi; u mazkur harakatini butun kuchi bilan qilganligi sezilib turar, chunki u o'zini suv ichida to'qqiz fut chuqqurlikka botib turgan «Ulug' Missuri» kemasiga o'xshatmoqchi bo'lar edi. U o'zini, ayni zamonda ham kema, ham undagi kapitan, ham signal berib turuvchi matrosdek his qililar, o'z palubasida turib, o'ziga-o'zi buyruq berar va uni bajarar edi.

– Mashina to'xtatilsin, ser! Din-dilini, din-dilin-din!

U sekin-asta yo'lning o'rtasidan chiqib, chetga yaqinlashib kelar edi.

– Orqaga! Dilin-dilin-din!

U go'yo boshlig'i oldida turgandek, qaddini rostlab, qo'llarini yoniga mahkam bosib turdi.

– Orqaga tisarib yurgiz! Chapga bur! Chish-chish-chish!

Uning o'ng qo'li katta-katta doiralar chizib ko'rsatar, chunki u, go'yo aylanasi qirq fut keladigan g'ildirakdek bo'lib ko'rinardi.

– Chap yonboshi bilan yurgiz! O'ngga bur! Dilin-din-din! Chish-chish-chish!

Endi u chap qo'li bilan doiralar chizdi.

– To'xta, o'ngga bur! Dilin-din-din! To'xta, chapga bur! Sekinroq hayda! To'g'riga, o'nga yurgiz! Arqonni tashla! To'xta! Tez bo'l! Din-dilin-din! Hoy qirg'oqqa qarab yurgiz! Chau! Chau! Chau! Nega to'xtab turibsan? Arqonni tort! Arqonning halqasini mana shu qoziqqa il! Arqonni to-o-rt! Qo'yib yubor! Mashina to'xtadi, ser! Dilin-din-din!

– Sht! Sht! Sht! – U go'yo bu bilan jo'mraklardan chiqib kelayotgan sovugan bug'ning chirtillashiga taqlid qilar edi.

Tom paroxodga hech bir e'tibor bermay devorni oqlashda davom etdi. Ben hayron bo'lib unga biroz tikilib qarab turdi-da keyin:

– Ha, ha, tuzoqqa tushding-ku, – deb qo'ydi.

Uning bu so'ziga javob bo'lmadi. Tom, go'yo chinakam rassomlardek, o'zining so'nggi marta surtgan ohagi rangidan zavqlanib turdi; keyin qo'lidagi cho'tkasini sekingina yana bir yurgizib chiqqandan so'ng, biroz orqaga chekinib, o'zining qilgan ishiga tikilib qarab qo'ydi. Ben o'z kemasini yaqinroq olib kelib, uning bilan yonma-yon turdi. Uning qo'lidagi olmasini ko'rib Tomning og'zidan so'lakayi oqa boshlagan bo'lsa hamki, u zo'r berib ishlay berdi.

Nihoyat, Ben so'z ochib:

– Do'stim, kampir seni ishga solib qo'ydimi? Iloj yo'q, ishlash kerak, – dedi.

23574/2

– Ey, sen Benmisan? Men sening kelganingni payqamay qolibman.

– Menga qara, hoy, men cho‘milishga ketayotirman! Sening ham cho‘milging kelayotgandir-a? Lekin sen bu yerda ishlashing kerak, shunday emasmi? Albatta shunday-da!

Tom unga qaradida:

– Sen ish deb nimani aytyapsan? – dedi.

– Axir, bu ish emasmi?

Tom qaytadan oqlash ishiga tutinar ekan, beparvolik bilan:

– Balki shundaydir, balki bunday emasdir, harholda bu ish, Tom Soyerning ko‘nglidagidek ish, – dedi.

– Qo‘ysangchi behuda gapni, harholda sen shu qilayotgan ishingni yoqtiraman deb ayta olmay-san-ku?

Tomning qo‘lidagi cho‘tka devor yuzida to‘xtovsiz yurib turar edi.

– Yoqtirmaysan deysanmi? Nega yoqtirmayin, bolalarga bunday devor oqlash ishi har kun nasib bo‘lavermaydi-ku?

Ish boshqacha tus oldi. Ben olma yeyishdan to‘xtadi. Tom qo‘lidagi cho‘tkasini yengillik bilan yurgizar va damba-dam orqaga tislaniib borib, maroq bilan qilgan ishini kuzatar, chala yerlarini topgandek cho‘tkani yana u yer, bu yerga tegizib qo‘yar va o‘zining qilgan ishini yana qayta-qayta ko‘zdan o‘tkazar edi. Ben esa uning har bir harakatini kuzatar, borgan sari uning qiliqlariga berilib, ko‘zini uzmay qiziqib qarab turar edi.

Nihoyat u Tomga:

– Menga qara, Tom cho‘tkangni ber, men ham biroz oqlab ko‘ray! – dedi.

Tom biroz o‘ylanib turgandan keyin, go‘yo rozi bo‘lgandek bo‘ldi, biroq keyin o‘zining bu fikridan qaytib:

– Yo‘q, yo‘q, Ben, bu ish qo‘lingdan kelmaydi, deb o‘layman. O‘zing bilasan-ku, mening Polli xolam aytganini qildiradigan xotin. Bu devor ko‘cha tomonga qaraydi, hovli ichida bo‘lganida ham boshqa gap edi. Bu ko‘cha tomon, shuning uchun buni juda haf-sala bilan oqlash kerak. Mening fikrimcha, bir ming, hatto ikki ming bolaning ichidan ham buni tuzuk-kina qilib oqlay oladigan topilmas, deb o‘layman.

– Qo‘ysang-chi? Nahotki shuni hech kim qilolmasa! Qani, menga ber-chi, ozgina urinib ko‘ray. Agar men sening o‘rningda bo‘lsam, darrov berar edim. Nima deding, Tom?

– Ben, men senga jonim bilan berar edim-u, Polli xolam bor-da... Ana, Jim ham shu ishni qilmoqchi bo‘lgan edi, xolam unga ruxsat bermadi. Sid ham so‘radi, unga ham yo‘l qo‘ymadi. Endi shu ishni birovning qo‘liga ishonib topshirib qo‘yish mening uchun qanday qiyin, o‘zing tushanasan-ku! Sen bu ishni qilsang-da, biror yerini yomon qilib qo‘ysang...

– Bekor gap! Men sendek ishlashga tirishaman. Kel, beraqol endi, bir ishlab ko‘ray-chi! Menga qara, agar xo‘p desang, senga olmaning bir bo‘lagini beraman.

– Ha, xo‘p kel! Yo‘q, yo‘q. Ben, qo‘y, shu gapni aytma, men juda qo‘rqaman...

– Men senga hamma olmamni beraman. Qo‘limda qolgan olmamning hammasini...

Tom istar-istamas, lekin ichidan sevinib, qo‘lidagi cho‘tkani unga berdi. Avval «Ulug‘ Missouri» paroxodi bo‘lgan bola quyoshda kuyib, terlab, mehnat qilib turar ekan, Tom soyadagi gultuvak ustida oyoqlarini o‘ynatib, olmani kavshab, tomosha qilar, bundan boshqa landavurlarni qo‘lga tushirish uchun tuzoq qo‘yib o‘tirar edi. Bunday qurbonlar esa juda ko‘p edi: bolalar devor yoniga kelib turishar, ular biroz tomosha qilib ketmoqchi bo‘lib kelganlari holda, shu

yerda turib qolib, devor oqlashga kirishar edilar. Ben devor oqlay berib juda charchagan vaqtda, Tom ishning ikkinchi navbatini Billi Fisher degan bolaga bir qog'oz varaqqa sotdi. Fisher charchagandan keyin, uning o'rniga Jonni Miller kelib, buning uchun bir o'lik kalamush va uning dumidan bog'lab osiltirib yurish uchun bir ip ham berdi. Shu tartibda har bir soatda bu ishning havaskorlari o'z-o'zidan kelib, almashinib turdilar. Kun tush payti bo'lganida, ertalab hech narsasi yo'q bechora Tom, turli zebi-ziynat narsalarga ega bo'lib, boyib ketdi. Yuqorida aytilgan boyliklardan tashqari unda endi: o'n ikkita marmar soqqa, bir hushtak, ko'zga tutib qarash uchun ko'k shishaning sinig'i, g'altakdan ishlangan zambarak, hech bir qulfni ocha olmaydigan bitta kalit, bir parcha bo'r, bir grafin qopqog'i, qalayi soldatcha, ikkita itbaliq, oltita shaqildoq, bir ko'zi yo'q mushuk bola, eshikning mis dastasi, bir itning bo'yin bog'i, — faqat itning o'zi yo'q edi, shuningdek, bir pichoq dastasi, to'rtta apelsin po'stlog'i va eski deraza romi bor edi. U ko'pchilik o'rtasida hech bir ish qilmasdan, vaqtini juda xursandchilik bilan o'tkazdi, devor esa ohak bilan ustma-ust uch karra oqlandi! Agar uning ohagi yetadigan bo'lsa, u shahardagi hamma bolalarning barcha narsalarini shilib olishi aniq edi.

Tom o'z-o'ziga: «Bu hayot deganlarini u qadar ma'nosiz va arzimaydigan narsa deb bo'lmaydi», derdi. Odamlarning hulqi va atvoriga qarab buyuk qonuniyatni ochganini o'zi ham bilmay qoldi: masalan, biror odam yoki biror bola biror narsaning egasi bo'lmoqni orzu qilsa, u odam bu narsaga mumkin qadar qiyinlik bilan erishsin.

URUSH VA SEVGI BILAN MASHG'UL BO'LISH

Tom Polli xolaning oldiga kelganida, xolasi ham yotoqxonaga, ham ovqatxonaga, ham ishxona bo'lib xizmat etadigan orqa tomondagi bejirim bo'lmaning lang ochiq derazasi yonida o'tirar edi.

Barakali yoz havosi uyda hukm surgan jimjitlik, gullarning xushbo'y hidlari, asalarilarning allalovchi g'o'ng'irlashlari Polli xolaga o'z ta'sirini o'tkazar edi: u to'qib o'tirgan ishi ustidan mudrab o'tirar, birdan-bir sherigi bo'lgan mushuk ham uning tizzasida pinakka ketgan edi. Uning ehtiyotdan peshonasiga ko'tarib qo'ygan ko'zoynagi ustiga oq sochlari tushib turar edi. Tomning allaqachon qochib ketganiga u albatta ishongan va Tomning qachon qo'lga tushishini bilgisi kelardi. Birdaniga Tomning ovozi eshitilib qoldi:

– Men endi o'ynagani borsam maylimi?

– Nima uchun? Darrov-a? Xo'sh, qancha joyni oqartirding?

– Hammasi bo'ldi, xola.

– Tom! Aldama! Men yolg'onni yomon ko'raman!

– Yolg'on so'zlayotganim yo'q, xola, buyurgan ishingizning hammasi tamom bo'ldi.

Polli xola ishonmadi.

U borib, o'z ko'zi bilan ko'rib kelish uchun ketdi; u Tom aytgan so'zning loaqaal yigirma foizi rost chiqsa ham juda xursand bo'lur edi. U borib ko'rarkan, devorning hammasi boshdan-oyoq juda yaxshilab – qalin qilib oqlanganiga, hatto devorning ostidagi yerga ham ko'ndalangiga oq tasma tushirilganiga juda hayron qoldi.

– Obbo, azamatey, men hecham bunday bo'lar, deb o'ylamagan edim... Tom, men senga insof bilan aytishim kerak, agar sen sidqidil ishlasang, har

qanday ishni ham eplay olar ekansan. – Shu yerda u maqtoovning hovrini biroz pasaytirmoqchi bo‘ldi va ilova qildi: – Lekin bu g‘ayratingni kamdan-kam ko‘rsatasan. Buni aytib o‘tish kerak. Bor, o‘yna, faqat shuni bilgin, uyga kech qolmay, vaqtida yetib kel, bo‘lmasa men seni...

Polli xola uning g‘ayratidan shunday shodlangan ediki, uni qaznoqqa olib kirib, halollik bilan ishlashning o‘z lazzati bo‘lishi haqida uzoq so‘zlab, unga eng yaxshi olmadan bittasini tanlab berdi. Tom esa shu orada xolasiga ko‘rsatmay, shirin nondan bittasini o‘g‘irlab oldi.

U yugurganicha tashqariga chiqqan edi, Sidni ko‘rib qoldi. Sid endigina zinadan chiqib bormoqda edi. Bu zina binoning tashqarisida bo‘lib, yuqori qavatning orqa tomonidagi uylarga olib chiqardi. Tomning qo‘lida otishga chog‘langan bir qancha kesak bo‘lib, darhol ularni ota boshladi. Bu kesaklar Sidning ustiga do‘ldek yog‘ildi. Polli xola kelib ajratib olguncha, Tomning kesagi Sidga kelib tegdi, Tom esa devordan oshib, qochib qoldi. Hovlidan chiqadigan kichkina eshik ham bor edi, lekin unga tezda yetib olishga Tomning fursati bo‘lmadi. Endi u Sidni urib, bir vaqtlar Polli xolaga yoqasidagi qora ipni ko‘rsatib chaqqani uchun qasdini olganidan yuragi quvonch bilan to‘ldi.

Tom butun binoni aylanib o‘tib, bir iflos yo‘lga chiqib oldi. Bu yo‘l Polli xolaning molxonasi orqasida edi. Endi u tamom xotirjamlik bilan borar, chunki bu yerda uni yana tutib olish xavfi yo‘q edi. Shuning uchun u shahar bozoriga, ya‘ni o‘z o‘rtoqlari bilan ilgaridan maslahatlashib qo‘ygan yerga qarab jo‘nadi; bu joyda hozir mushtlashish uchun bolalarning jangovar ikki otryadi to‘plangan edi. Bu armiyalardan biriga Tom, ikkinchisiga esa uning qarddon do‘sti Jo Garper degan bola qo‘mondonlik qilardi. Bu ikkala

ulug' harbiy boshliq bir-birlari bilan shaxsan olishmaguncha, bir-birovlariga yo'l bermas edilar, ko'pincha, mayda askarlar olishar, komandirlar esa ikki tepaning ustida o'z yordamchilari orqali buyruqlar berib turar edilar. Ancha uzoq va og'ir olishuvlardan keyin Tomning askari yengib chiqdi.

So'ngra ikkala qo'shin ham o'z askarlari orasidan «O'lgan»larni sanab chiqdilar, asirlarni ayirboshladilar, kelgusi ixtiloflar to'g'risida yangi bitimga keldilar va keyingi, qat'iy jang kunini belgiladilar. Keyin jangchilar saflarga tizilishib, tantanali «marsh» bilan jang maydonidan chiqib ketdilar. Tom uyga yolg'iz o'zi ketdi.

Jeff Techer yashab turgan uyning yonidan o'tib borar ekan, Tom shu yerdagi bog' ichida notanish bir qizga ko'zi tushdi. Bu qiz – oltindek sap-sariq sochlarini ikki o'rim qilib, orqasiga tashlagan, ko'k ko'zli, yozlik oq nafis ko'ylak va guldor ishton kiygan chiroylik bir qizaloq edi.

Hozirgina shuhrat qozongan qahramon uning qarshisida jangsiz yengildi. Emmi Lorensin degan qiz uning qalbida hatto iz ham qoldirmasdan shu soatdayoq yodidan ko'tarildi. U esa Emmi Lorensin haddan tashqari sevaman, hurmat qilaman, deb faraz qilar edi! Bu yerda haddan tashqari aldanishdan boshqa narsa yo'q ekan. Bir necha oy urinib, Tom uning sevgisiga muvaffaq bo'ldi. Qiz bundan faqat bir hafta burungina unga muhabbat qo'yganiga iqror bo'ldi. Shu qisqagina muddat – yetti kun ichida u o'zini mag'rurlik bilan dunyoda eng baxtli bola, deb hisoblab yurdi, mana endi ular bir lahza tasodifiy mehmondek uning xotiridan ko'tarildi.

Tom sekin-asta, sezdirmasdan bu qizga mahliyo bo'lib tikilib qaray boshladi. Bir vaqt uning ham o'ziga ko'zi tushganini payqab qoldi. Shunda Tom, go'yo bu qizni ko'rmagandek bo'lib va o'z ko'nglida bu qizga

- Lituz.com

Elektron kitoblar

**To'liq qismini Shu tugmani
bosish orqali sotib oling!**